

همان‌گونه که علم صائب در تأمین سعادت بشر سهم به‌سزایی دارد...

یکی از مسائل حکمت عملی است، به هم می‌آمیزد؛ لا تشرک بالله إنّ الشرک لظلم عظیم. (6)

بر امتناع عقلی شرک برهان می‌آورد، ولی برای پیوند معلوم نظری با معلوم عملی، قبح ظلم را حدّ وسط استدلال قرار می‌دهد؛ چنان‌که در اقامه برهان بر توحید ربوبی از زبان ابراهیم خلیل (علیه‌السلام) چنین می‌گوید: فلما أفل قال لأحبّ الأفلین. (7) گاه برای ضرورت توحید ربوبی براهینی بیان می‌کند که حدّ وسط آنها جزء مفاهیم حصولی است، ولی در این آیه کریمه حدّ وسط برهان، محبت و گرایش دل آمده است که همان راه فطرت و شهود قلب است. محبت معقول نتیجه شهود عقلی یا عین آن است که در اینجا علم حصولی را با حضوری پیوند داده، آن را به قالب برهان درآورده است.

این مطلب نیز روشن است که هرگز قیاس منطقی با شهود حضوری ترکیب نمی‌شود، ولی مفاهیمی که در آن به‌کار می‌رود، گاهی نشان می‌دهند که تبدیل یافته از علم حضوری و ترجمه شده از علم شهودی‌اند؛ مانند مفهوم محبت در این آیه که نشانه شهود محبت و حضور محبوب است.

آری آمیختن عصاره مسائل نظری با عصیر مطالب عملی و آمیزش شربت علم حصولی با شهد علم شهودی در اندام سرا پا ثمر شجره طوبا، فقط کشت روضه رضوان قرآن است.

از این رو، تحدّی قرآن اختصاصی به الفاظش ندارد، بلکه در همه ابعاد است. زیرا آوردن سوره‌ای که حاوی مطالبی معادل معارف قرآنی، در کسوت پرنیانی معادل جامه استبرق قرآنی باشد، برای کسی شدنی نیست؛ چنان‌که تنظیم کتابی که مشهودات اهل دل را با مفاهیم اهل عقل بیامیزد و کلالو تعلمون علم الیقین را با لترون الجحیم همراه کند، در توان کسی نیست.

1 - کافی، ج 1، ص 44.

2 - مصنفات شیخ اشراق، ص 462.

3 - الاحتجاج، ج 1، ص 386.

4 - سوره اسراء، آیه 9.

5 - گلشن راز، شیخ شبستری.

6 - سوره لقمان، آیه 13.

7 - سوره انعام، آیه 76.

هدایت در قرآن، ص 247-251.